

Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними

Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 р. № 11

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Пленум Вищого господарського суду України **постановляє:**

З метою забезпечення правильного і однакового застосування законодавства у розгляді справ, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними, дати господарським судам такі роз'яснення.

1. Питання підвідомчості і підсудності господарським судам справ зі спорів, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними.

1.1. З урахуванням приписів статей 1, 12 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК) справи зі спорів, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними, розглядаються господарськими судами за одночасної наявності двох умов: якщо ці спори виникають з цивільних (частина перша статті 1 Цивільного кодексу України, далі — ЦК України) або господарських (стаття 3 Господарського кодексу України, далі — ГК України) відносин, у тому числі з корпоративних, та суб'єктний склад сторін спору відповідає вимогам статті 1 ГПК).

1.2. За загальним правилом, закріпленим у частині першій статті 15 ГПК, територіальна підсудність господарським судам справ у спорах про визнання договорів недійсними визначається за місцезнаходженням сторони, зобов'язаної за договором здійснити на користь другої сторони певні дії, такі як: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо.

Якщо зобов'язаною за договором є кожна із сторін, справа розглядається господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

За наявності двох чи кількох відповідачів, які є зобов'язаними за догово-

ром, справа розглядається за місцезнаходженням одного з них за вибором позивача.

Якщо юридичну особу представляє уповноважений нею відособлений підрозділ, територіальна підсудність справи визначається залежно від місцезнаходження цього підрозділу (частина четверта статті 15 ГПК).

Справи у спорах, відповідачем (чи одним з відповідачів) у якому є орган з числа зазначених у частині п'ятій статті 16 названого Кодексу, розглядаються господарським судом міста Києва.

Якщо спір щодо визнання недійсним договору виник із земельних відносин, в яких беруть участь суб'єкти господарської діяльності, то з урахуванням вимог частини дев'ятої статті 16 ГПК справа підлягає розгляду господарським судом за місцезнаходженням об'єкта земельних відносин або основної його частини, за винятком справ, передбачених частиною п'ятою статті 16 цього Кодексу.

2. Загальні питання вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними.

2.1. Правовідносини, пов'язані з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними, регулюються ЦК України, ГК України, Земельним кодексом України, законами України «Про оренду землі», «Про приватизацію державного майна», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про іпотеку», «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» та іншими актами законодавства.

Правочин може бути визнаний недійсним з підстав, передбачених законом.

Загальні підстави і наслідки недійсності правочинів (господарських договорів) встановлені статтями 215, 216 ЦК Укра-

їни, статтями 207, 208 ГК України. Правила, встановлені цими нормами, повинні застосовуватися господарськими судами в усіх випадках, коли правочин вчинений з порушенням загальних вимог частин першої-третьої, п'ятої статті 203 ЦК України і не підпадає під дію інших норм, які встановлюють підстави та наслідки недійсності правочинів, зокрема статей 228, 229, 230, 232, 234, 235, 1057¹ ЦК України, абзацу другого частини шостої статті 29 Закону України «Про приватизацію державного майна», частини другої статті 15 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», частини другої статті 15 Закону України «Про оренду землі», статті 12 Закону України «Про іпотеку», частини другої статті 29 Закону України «Про страхування», статті 78 Закону України «Про банки і банківську діяльність», статті 71 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» тощо.

Отже, вирішуючи спори про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними, господарський суд повинен встановити наявність фактичних обставин, з якими закон пов'язує визнання таких правочинів (господарських договорів) недійсними на момент їх вчинення (укладення) і настання відповідних наслідків, та в разі задоволення позовних вимог зазначати в судовому рішенні, в чому конкретно полягає неправомірність дій сторони та яким нормам законодавства не відповідає оспорюваний правочин.

2.2. За загальним правилом, невиконання чи неналежне виконання правочину не тягне за собою правових наслідків у вигляді визнання правочину недійсним. У такому разі заінтересована сторона має право вимагати розірвання договору або застосування інших передбачених законом наслідків, а не визнання правочину недійсним. Водночас частиною п'ятою статті 27 Закону України «Про приватизацію державного майна» передбачено, що на вимогу однієї із сторін договір купівлі-продажу може бути розірвано або визнано недійсним за рішенням суду в разі невиконання іншою стороною зобов'язань, передбаченим до-

говором купівлі-продажу, у визначені строки.

2.3. Якщо, вирішуючи господарський спір, суд встановить, що зміст договору, пов'язаного з предметом спору, суперечить законодавству, чинному на момент укладення договору, він, керуючись пунктом 1 частини першої статті 83 ГПК, вправі за власною ініціативою визнати цей договір недійсним повністю або у певній частині із застосуванням за необхідності й наслідків визнання недійсним нікчемного правочину (абзац другий частини п'ятої статті 216 ЦК України).

Реалізація господарським судом цього права здійснюється незалежно від наявності відповідного клопотання сторони (на відміну від припису пункту 2 частини першої тієї ж статті ГПК).

2.4. У процесі вирішення спору сторони можуть самі усунути у встановленому порядку порушення, які тягнуть за собою визнання правочину недійсним, зокрема шляхом: вчинення нового правочину; погодження правочину з відповідним державним органом, якщо це необхідно було для даного правочину, а таке погодження не було раніше здійснено тощо. Сторони також не позбавлені права вчинити правочин про внесення змін до правочину з метою приведення його у відповідність до закону (крім зміни ціни в договорі після його виконання, оскільки згідно з частиною третьою статті 632 ЦК України така зміна не допускається). Якщо згаданий правочин (про внесення змін) не суперечить вимогам закону, господарський суд приймає судові рішення, виходячи з його умов. При цьому господарським судам необхідно мати на увазі, що законом не передбачено заборони стосовно надання правочинів (в тому числі про внесення змін до іншого правочину) за згодою сторін зворотної дії в часі.

2.5. Правочини, які не відповідають вимогам закону, не породжують будь-яких бажаних сторонам результатів, незалежно від волі сторін та їх вини у вчиненні незаконного правочину. Правові наслідки таких правочинів настають лише у формах, передбачених законом, — у вигляді повернення становища сторін у початковий стан (реституції) або в інших.

У зв'язку з цим господарським судам:

2.5.1. Слід мати на увазі, що визнання правочину (господарського договору) недійсним господарським судом є наслідком його вчинення з порушенням закону, а не заходом відповідальності сторін. Тому для такого визнання, як правило, не має значення, чи усвідомлювали (або повинні були усвідомлювати) сторони протиправність своєї поведінки під час вчинення правочину; винятки з цього правила можливі, якщо вони випливають із закону (див., зокрема, абзац шостий підпункту 3.3, підпункт 3.6 і підпункт 3.7 пункту 3 цієї постанови);

2.5.2. Необхідно з урахуванням приписів статті 215 ЦК України та статті 207 ГК України розмежовувати види недійсності правочинів, а саме: нікчемні правочини, недійсність яких встановлена законом (наприклад, частина перша статті 220, частина друга статті 228 ЦК України, частина друга статті 207 ГК України), і оспорювані, які можуть бути визнані недійсними лише в судовому порядку за позовом однієї з сторін, іншої заінтересованої особи, прокурора (зокрема частина перша статті 227, частина перша статті 229, частина перша статті 230, частина перша статті 232 ЦК України, частина перша статті 207 ГК України).

За змістом частини другої статті 215 ЦК України нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, є недійсним незалежно від наявності чи відсутності відповідного рішення суду. Однак це не виключає можливості подання та задоволення позову про визнання нікчемного правочину (господарського договору) недійсним.

Отже, спори про визнання нікчемних правочинів недійсними підлягають вирішенню господарськими судами у загальному порядку. З'ясувавши, що оспорюваний правочин є нікчемним, господарський суд зазначає в резолютивній частині рішення про його недійсність або, за відсутності підстав для такого визнання, відмовляє в задоволенні позову.

Сторони нікчемного правочину не зобов'язані виконувати його умови (навіть якщо суд не визнавав його недійсним). Поряд із тим, законом не виключається можливість вирішення судом спорів, пов'язаних з визнанням нікчемних право-

чинів дійсними, у випадках, встановлених законом (частина друга статті 218, частина друга статті 220 ЦК України).

2.6. Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, вважається таким з моменту його вчинення (частина перша статті 236 ЦК України).

За змістом частини третьої статті 207 ГК України господарське зобов'язання, визнане судом недійсним, також вважається недійсним з моменту його вчинення.

У силу припису частини першої статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання стороною (сторонами) вимог, встановлених частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 названого Кодексу, саме на момент вчинення правочину.

Не може бути визнаний недійсним правочин, який не вчинено (договір, який не укладено).

У зв'язку з наведеним господарським судам необхідно встановлювати, чи є оспорюваний правочин вчиненим та з якого моменту (статті 205—210, 640 ЦК України, частини друга-п'ята, сьома статті 180 ГК України тощо).

Зокрема не вважаються вчиненими правочини (укладеними господарські договори), в яких (за якими): відсутні передбачені законом умови, необхідні для їх укладення (не досягнуто згоди за всіма істотними для даного правочину умовами); не отримано акцепт стороною, що направила оферту; не передано майно, якщо відповідно до законодавства необхідна його передача; не здійснено державну реєстрацію або нотаріальне посвідчення, необхідні для його вчинення, тощо. Встановивши відповідні обставини, господарський суд відмовляє в задоволенні позовних вимог як про визнання правочину недійсним, так і про застосування наслідків недійсності правочину. Водночас господарським судам необхідно враховувати таке. Визначення договору як неукладеного може мати місце на стадії укладення договору, а не за наслідками виконання його сторонами. Отже, якщо дії сторін свідчать про те, що оспорюваний договір фактично було укладено, суд має розглянути по суті питання щодо відповідності його вимогам закону; це правило не стосується

випадків, коли для вчинення правочину необхідні його державна реєстрація або нотаріальне посвідчення, оскільки за відсутності відповідної реєстрації чи посвідчення договір в будь-якому разі не вважається укладеним.

Сама лише відсутність у договорі тієї чи іншої істотної умови (умов) може свідчити про його неукладення, а не про недійсність (якщо інше прямо не передбачено законом, як-от частиною другою статті 15 Закону України «Про оренду землі»).

При цьому позовна вимога про визнання правочину неукладеним не відповідає передбаченим законом способам захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, і тому в задоволенні відповідної вимоги має бути відмовлено; в такому разі можуть заявлятися вимоги, передбачені главою 83 ЦК України.

Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторони права на звернення в майбутньому з позовом про визнання такого договору недійсним.

Так само не перешкоджає поданню відповідного позову закінчення строку (терміну) дії оспорюваного правочину до моменту подання позову.

2.7. Частиною третьою статті 207 ГК України передбачена і можливість припинення господарського зобов'язання лише на майбутнє. Отже, якщо зі змісту господарського договору випливає, що зобов'язання за цим договором може бути припинено лише на майбутнє, оскільки неможливо повернути усе одержане за ним (наприклад, вже здійснене користування за договором майнового найму (оренди), користування електроенергією, спожиті послуги, зберігання, здійснене за відповідним договором, тощо), то господарський суд одночасно з визнанням господарського договору недійсним (за наявності підстав для цього) зазначає в резолютивній частині рішення, що зобов'язання за договором припиняється лише на майбутнє.

При цьому слід враховувати, що зобов'язання припиняються на майбутнє не на підставі відповідної вказівки в рішенні суду, а в силу закону, тому при визнанні недійсним правочину (господарського договору) зобов'язання його

сторін припиняються на майбутнє з моменту набрання чинності рішенням суду про визнання правочину (договору) недійсним, хоча б у судовому рішенні й не було зазначено про таке припинення.

Якщо господарське зобов'язання припиняється лише на майбутнє, господарським судам слід виходити з того, що у відповідних випадках і неможливості повернення одержаного за зобов'язанням у натурі правові наслідки такої недійсності визначаються відповідно до статті 216 ЦК України та частини другої статті 208 ГК України.

Разом із тим, якщо за правочином, визнаним недійсним, права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє, то наслідки у вигляді реституції застосовані бути не можуть, але згідно з частиною другою статті 236 ЦК України можливість настання таких прав та обов'язків у майбутньому припиняються.

2.8. Щодо вимог, пов'язаних з визнанням правочинів недійсними, застосовується загальна позовна давність (стаття 257 ЦК України, з урахуванням водночас наведеного в підпунктах 2 і 3 пункту 5 перехідних та прикінцевих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства» від 20.12.2011 р. № 4176-VI). Для окремих видів вимог законом встановлюється й спеціальна позовна давність, наприклад, статтею 20 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)». Перебіг позовної давності починається, за загальним правилом, від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (частина перша статті 261 ЦК України), за винятком випадків, зазначених у частинах другій і третій цієї статті. Зокрема за позовами про застосування наслідків нікчемного правочину (повернення коштів, іншого майна тощо) позовна давність починається не від дня вчинення такого правочину, а від дня, коли почалося його виконання.

Необхідно мати на увазі також припис пункту 7 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України, за змістом якого до позовів про визнання оспорюваного

правочину недійсним, а також про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину правила ЦК України про позовну давність застосовуються за умови, коли право на подання відповідного позову виникло після 1 січня 2004 р.; до позовів же, право на подання яких виникло до зазначеної дати, застосовується попереднє законодавство про позовну давність, тобто відповідні норми Цивільного кодексу Української РСР 1963 р.

2.9. На підставі статті 215 ЦК України недійсними можуть визнаватися не лише правочини, які не відповідають цьому Кодексу, а й такі, що порушують вимоги інших законодавчих актів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, виданих державними органами, у тому числі відомчих, зареєстрованих у встановленому порядку.

При цьому господарським судам необхідно мати на увазі, що відповідно до частини другої статті 4 ГПК господарський суд повинен відмовити у визнанні правочину недійсним, коли ці вимоги ґрунтуються на акті державного чи іншого органу, що не відповідає законодавству.

У розгляді позовів про визнання недійсними правочинів, при вчиненні яких було застосовано нормативно-правові акти державних та інших органів, у подальшому скасовані (визнані нечинними або недійсними) згідно з судовими рішеннями, що набрали законної сили, господарським судам необхідно виходити з того, що сам лише факт такого скасування (визнання нечинним або недійсним) не може вважатися достатньою підставою для задоволення відповідних позовів без належного дослідження господарським судом обставин, пов'язаних з моментом вчинення правочину та з його можливою зміною сторонами з метою приведення у відповідність до законодавства.

Відповідність чи невідповідність правочину вимогам закону має оцінюватися господарським судом стосовно законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину. У разі коли після такого вчинення набрав чинності акт законодавства, норми якого інакше регулюють

правовідносини, ніж ті, що діяли в момент вчинення правочину, то норми такого акта, якщо він не має зворотної сили, застосовуються до прав та обов'язків сторін, які виникли з моменту набрання ним чинності.

2.10. Якщо чинне законодавство прямо не визначає кола осіб, які можуть бути позивачами у справах, пов'язаних з визнанням правочинів недійсними, господарському суду для вирішення питання про прийняття позовної заяви слід керуватися правилами статей 1 і 2 ГПК. Отже, крім учасників правочину (сторін за договором), а в передбачених законом випадках — прокурора, державних та інших органів позивачем у справі може бути будь-яке підприємство, установа, організація, а також фізична особа, чії права та охоронювані законом інтереси порушує цей правочин.

Прокурор, звертаючись до господарського суду із заявою про визнання правочину недійсним, виступає позивачем або зазначає у ній позивачем державний чи інший орган або устанovu, організацію, уповноважені здійснювати відповідні функції держави у спірних правовідносинах, наприклад, управляти майном, що є предметом цього правочину, і визначає відповідачами, як правило, сторони за правочином (договором). Виняток можуть становити випадки, коли однією з сторін є названий орган (установа, організація); у такому разі відповідачем визначається друга сторона.

У разі коли учасниками оспорюваного правочину є декілька осіб, а позов поданий однією з них, господарський суд має вирішити питання про залучення до участі у справі як відповідачів усіх зазначених осіб (частина перша статті 24 ГПК), — за умови, що склад сторін у справі узгоджуватиметься з вимогами статті 1 названого Кодексу.

Якщо правочин вчинено стосовно майна, належного кільком особам на праві спільної часткової власності, інші співвласники згідно зі статтями 358, 361 ЦК України та статтею 27 ГПК залучаються до участі у справі зі спору про визнання такого правочину недійсним. При цьому недотримання вимог статті 362 ЦК України в разі продажу учасником спільної часткової власності своєї

частки іншій особі не є підставою для визнання правочину недійсним, оскільки інші співвласники в цьому випадку вправі вимагати переведення на них прав і обов'язків покупця. Якщо ж правочин вчинено щодо майна, належного кільком особам на праві спільної сумісної власності, то інші співвласники до участі у справі не залучаються, оскільки правочин з приводу розпорядження спільним майном вважається вчиненим за їх згодою, а за відсутності такої згоди вони відповідно до частини четвертої статті 369 ЦК України можуть подати позов про визнання відповідного правочину недійсним.

У силу припису статті 204 ЦК України правомірність правочину презюмується. Отже, обов'язок доведення наявності обставин, з якими закон пов'язує визнання господарським судом оспорюваного правочину недійсним, покладається на позивача (прокурора — в разі подання ним відповідного позову).

2.11. За загальним правилом статті 217 ЦК України, правочин не може бути визнаний недійсним, якщо законом не відповідають лише окремі його частини і обставини справи свідчать про те, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної його частини. У такому разі господарський суд може визнати недійсною частину правочину. Недійсними частини правочину визнаються за загальними правилами визнання правочинів недійсними із застосуванням передбачених законом наслідків такого визнання. Якщо недійсна частина правочину виконана будь-якою із сторін, господарський суд визначає наслідки такої недійсності залежно від підстави, з якої вона визнана недійсною.

2.12. У разі вирішення спору про недійсність правочину (договору), зміст якого містить елементи різних договорів (змішаний договір — частина друга статті 628 ЦК України), господарському суду слід виходити з такого.

Якщо в законі не передбачено вид договору, то господарюючі суб'єкти вправі самостійно визначати свої взаємовідносини через договори, що містять елементи різних договорів, і навіть таких, що не передбачені чинним законодавством, але оптимально регулюють їх права і обов'яз-

ки. У таких випадках господарському суду необхідно дати оцінку усім умовам договору, з'ясувати законність застосування актів законодавства, елементи яких складають зміст договору, та обставини їх виконання, і, приймаючи рішення, застосувати законодавство, яке відповідає умовам договору та діям сторін й вирішити питання щодо законності частин договору за правилами, що стосуються визнання правочинів недійсними.

2.13. Вимога про застосування наслідків недійсності правочину може бути заявлена як самостійно, так і, з урахуванням припису частини першої статті 58 ГПК, бути об'єднана з вимогою повернути одержане за цим правочином у натурі або про відшкодування його вартості (якщо повернення у натурі неможливе). В разі заявлення вимоги про повернення одержаного за правочином відповідач має право подати зустрічний позов (стаття 60 ГПК) про витребування належного йому майна або відшкодування вартості останнього. Якщо такий позов не подано, господарський суд з огляду на припис частини п'ятої статті 216 ЦК України та з урахуванням конкретних обставин справи може з власної ініціативи застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину також і щодо позивача.

За умови, що позовну вимогу заявлено про визнання правочину недійсним без застосування наслідків такої недійсності, судовий збір сплачується як з немайнового спору. За позовною вимогою про застосування наслідків недійсності правочину судовий збір сплачується залежно від вартості майна (суми коштів), стосовно якого (якої) заявлено вимогу. У випадку об'єднання відповідних вимог судовий збір підлягає сплаті з вимог як немайнового, так і майнового характеру.

Наслідком визнання правочину недійсним не може бути його розірвання, оскільки відповідні вимоги є за своїм правовим характером взаємовиключними.

Якщо позивач посилається на нікчемність правочину для обґрунтування іншої заявленої вимоги, господарський суд не вправі посилатися на відсутність судового рішення про встановлення нікчемності правочину, а має дати належну оцінку відповідним доводам позивача.

У разі задоволення позову господар-

ський суд у резолютивній частині рішення зазначає про визнання правочину недійсним (у тому числі й на майбутнє) і одночасно може зазначити про застосування передбачених законом наслідків, вказавши, зокрема, розмір сум, що підлягають стягненню, та/або найменування майна, що підлягає передачі, і місце його знаходження (пункти 4 частини першої статті 84 ГПК), а за необхідності й строк виконання певних дій (абзац другий частини другої цієї статті ГПК).

У вирішенні питання про застосування передбачених законом наслідків недійсності правочину, який є оспорюваним (а не нікчемним), господарському суду слід виходити зі змісту позовних вимог. Якщо спір з приводу таких наслідків між сторонами відсутній, у господарського суду немає правових підстав зобов'язувати їх вчиняти дії, прямо передбачені законом, зокрема частиною першою статті 216 ЦК України, частиною другою статті 208 ГК України.

2.14. За встановленої під час судового розгляду неможливості повернути одержане за правочином майно у натурі (через його втрату, псування, істотну зміну тощо) набувач повинен відшкодувати вартість майна за цінами, які існують на момент відшкодування (абзац другий частини першої статті 216 ЦК України). З метою такого відшкодування заінтересована особа вправі звернутися до набувача з окремою позовною вимогою.

У разі застосування реституції за недійсним договором, у якому не встановлена вартість майна і вона не може бути визначена виходячи з його умов, така вартість визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на момент укладення договору (частина четверта статті 632 ЦК України). Звичайними є ціни, які за подібних обставин зазвичай сплачувалися за аналогічне майно у відповідний момент часу у відповідному регіоні. Доведення рівня таких цін покладається на особу, яка заявила вимогу про відшкодування вартості майна. У разі неможливості з'ясування вартості майна в такий спосіб (наприклад, якщо майно визначене індивідуальними ознаками і не має аналогів) та в інших необхідних випадках господарський суд за клопотанням заінтересованої сторони чи з

власної ініціативи може призначити відповідну судову експертизу.

Відшкодування збитків та моральної шкоди, завданої у зв'язку із вчиненням недійсного правочину, здійснюється винною стороною за загальними правилами, встановленими для зобов'язань, що виникають із факту заподіяння шкоди, тобто за правилами позадоговірної (деліктної) відповідальності (§ 1 глави 82 ЦК України). Відповідний спір може бути вирішений господарським судом як під час провадження у справі про визнання правочину недійсним, так і окремо від нього — залежно від змісту позовних вимог.

2.15. Наслідки недійсності правочину підлягають застосуванню лише стосовно сторін даного правочину, тому на особу, яка не брала участі в правочині, не може бути покладено обов'язок повернення майна за цим правочином. У зв'язку з цим не підлягають задоволенню позови власників (володільців) майна про визнання недійсними наступних правочинів щодо відчуження майна, які були вчинені після правочину, визнаного недійсним. У відповідних випадках майно може бути витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, позовів відповідно до статей 387—390 або глави 83 ЦК України, зокрема від добросовісного набувача — з підстав, передбачених частиною першою статті 388 ЦК України. При цьому необхідно мати на увазі, що добросовісність набувача майна в силу частини п'ятої статті 12 названого Кодексу презюмується.

Якщо судом буде встановлено, що набувач знав або повинен був знати про наявність перешкод до вчинення правочину, зокрема те, що продавець майна не мав права його відчужувати, це може свідчити про недобросовісність набувача й бути підставою для задоволення позову про витребування у нього цього майна.

Продаж майна на торгах (аукціоні), проведених з порушенням порядку, встановленого чинним законодавством, виключає можливість визнання особи, яка придбала товар на таких торгах (аукціоні), добросовісним набувачем відповідного майна.

2.16. Судове рішення про задоволення позову про повернення майна, передано-

го за недійсним правочином, чи про вилучення майна з чужого незаконного володіння особи, за якою зареєстровано право власності на майно у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, є підставою для здійснення державної реєстрації права власності на майно, що підлягає такій реєстрації, за позивачем (стаття 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

2.17. Якщо спір про визнання недійсним правочину (господарського договору) вирішується одночасно з розглядом іншим судом іншої справи, позовні вимоги в якій ґрунтуються на цьому ж правочині (зокрема про стягнення коштів, вилучення майна тощо), то наведене згідно з частиною першою статті 79 ГПК може з урахуванням обставин конкретної справи бути підставою для зупинення провадження у такій іншій справі до закінчення розгляду справи про визнання правочину (господарського договору) недійсним.

3. Питання, пов'язані з визнанням правочинів (господарських договорів) недійсними з окремих передбачених законом підстав.

3.1. Господарюючі суб'єкти як юридичні особи повинні вчиняти правочини в письмовій формі як між собою, так і з фізичними особами (в останньому випадку — за винятком тих правочинів, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення; статті 206, 208 ЦК України). Відтак свобода вибору у підприємства, установи, організації, що укладає угоду, між усною та письмовою формою правочину є винятком, а обов'язкова письмова форма — правилом.

Дво- або багатосторонні правочини (договори), які повинні укладатися в письмовій формі, можуть укладатися, зокрема, шляхом обміну листами, телеграмами, телетайпограмами, телефонограмами, радіограмами, засобами електронного зв'язку тощо за підписами сторін, які їх надсилають. Якщо іншою стороною заперечується одержання нею відповідного документа, заінтересована сторона зобов'язана подати господарському суду належні докази його надіслання поштою або іншим передбаченим законом чи договором засобом

зв'язку; за неподання таких доказів у суду відсутні підстави для висновку про додержання сторонами письмової форми правочину (договору).

Поряд із загальними вимогами до письмової форми правочину (стаття 207 ЦК України, частина перша статті 181 ГК України) законодавством встановлюються спеціальні вимоги до окремих видів договорів. Наприклад, договір перевезення повинен оформлюватися зазначеним у відповідному статуті документом; передбачено форми для договорів, що укладаються банками, біржами.

У разі недотримання сторонами письмової форми правочину для з'ясування факту його вчинення та змісту слід виходити з приписів частини другої статті 205 ЦК України; поведінка сторін, що засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків, може доводитися письмовими доказами та поясненнями сторін.

Недодержання форми правочину, якої вимагає закон, тягне за собою недійсність правочину лише у разі, коли це прямо передбачено законом, зокрема статтями 547, 981, 1055, 1059, 1107 ЦК України. У зазначених випадках правочин є нікчемним.

Якщо сторонами правочину, пов'язаного з переходом права власності (повного господарського відання) на нерухоме майно, не дотримано вимог закону стосовно правил державної реєстрації прав на таке майно, то сама лише ця обставина не є підставою для визнання такої правочину недійсним, оскільки зазначена реєстрація не є елементом форми правочину. Водночас необхідно мати на увазі, що згідно з частиною четвертою статті 334 ЦК України права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

3.2. Нотаріальне посвідчення правочинів (договорів) є обов'язковим лише у передбачених законом випадках або коли сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору (частина четверта статті 639 ЦК України). Зокрема вимоги щодо обов'язкового нотаріального посвідчення правочину встановлено для довіреності, що видається у порядку передоручення, договору іпотеки, договору

купівлі-продажу об'єкта приватизації державного майна, договору найму транспортного засобу за участю фізичної особи тощо; при цьому, однак, слід мати на увазі, що такого посвідчення не потребує договір, укладений за участю громадянина, який набув статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

У зв'язку з недодержанням вимоги щодо нотаріального посвідчення правочинів нікчемними є лише такі правочини, які відповідно до чинного законодавства підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, чи такі, умовами яких передбачено обов'язкове нотаріальне посвідчення.

У вирішенні спорів, пов'язаних з визнанням правочинів, які підлягали нотаріальному посвідченню, дійсними (статті 219, 220 ЦК України), господарські суди повинні з'ясувати: чи підлягав відповідний правочин нотаріальному посвідченню, з яких причин його не було нотаріально посвідчено та чи втрачена можливість такого посвідчення, а також чи не суперечить зміст правочину вимогам закону, оскільки в такому разі позов не може бути задоволений.

Якщо недійсність нотаріально посвідченого правочину обґрунтовується саме посиленням на неправомірність дій нотаріуса, що його посвідчив, то нотаріус може залучатися до участі у справі як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору (стаття 27 ГПК).

Правочини можуть визнаватися дійсними виключно з підстав, визначених частиною другою статті 219 і частиною другою статті 220 ЦК України. Вимоги про визнання дійсними правочинів з інших підстав задоволенню не підлягають з огляду на невідповідність таких вимог установленням законом способам захисту прав та законних інтересів (частина друга статті 16 ЦК України, частина друга статті 20 ГК України).

3.3. У господарських відносинах правочин (договір), як правило, вчиняється шляхом складання документа (документів), що визначає (визначають) його зміст і підписується безпосередньо особою, від імені якої він вчинений, або іншою особою, яка діє в силу повноважень, заснованих, зокрема, на законі, довіреності, установчих документах.

Для вчинення правочинів органи юридичної особи не потребують довіреності, якщо вони діють у межах повноважень, наданих їм законом, іншим нормативно-правовим актом або установчими документами.

Вирішуючи спори, пов'язані з представництвом юридичної особи у вчиненні правочинів, господарські суди повинні враховувати таке.

Письмовий правочин може бути вчинений від імені юридичної особи її представником на підставі довіреності, закону або адміністративного акта.

Особа, призначена уповноваженим органом виконуючим обов'язки керівника підприємства, установи чи організації, під час вчинення правочинів діє у межах своєї компетенції без довіреності.

Що ж до кола повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно вчинення правочинів від імені цієї особи, то воно визначається її установчими документами, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджене юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу.

Припис абзацу першого частини третьої статті 92 ЦК України зобов'язує орган або особу, яка виступає від імені юридичної особи, не перевищувати своїх повноважень. Водночас саме лише порушення даного обов'язку не є підставою для визнання недійсними правочинів, вчинених цими органами (особами) від імені юридичної особи з третіми особами, оскільки у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження (абзац другої частини третьої статті 92 ЦК України). Отже, позов про визнання недійсним відповідного правочину може бути задоволений у разі доведеності юридичною особою (позивачем) у господарському суді тієї обставини, що її контрагент знав або повинен був знати про наявні обмеження повноважень представника цієї юридичної особи, але, незважаючи на це, вчинив з ним оспорюваний правочин (що не отримав наступного схвален-

ня особи, яку представляють). Наприклад, третя особа, укладаючи договір, підписаний керівником господарського товариства, знає про обмеження повноважень цього керівника, оскільки є акціонером товариства і брала участь у загальних зборах, якими затверджено його статут.

У зв'язку з наведеним господарському суду слід виходити з того, що контрагент юридичної особи знає (або повинен знати) про обмеження повноважень цієї особи, якщо:

— такі обмеження передбачені законом (наприклад, абзацом другим частини другої статті 98 ЦК України);

— про відповідні обмеження було вміщено відомості у відкритому доступі на офіційному веб-сайті розпорядника Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб—підприємців.

Якщо договір містить умову (пункт) про підписання його особою, яка діє на підставі статуту підприємства чи іншого документа, що встановлює повноваження зазначеної особи, то наведене свідчить про обізнаність іншої сторони даного договору з таким статутом (іншим документом) у частині, яка стосується відповідних повноважень, і в такому разі суд не може брати до уваги посилення цієї сторони на те, що їй було невідомо про наявні обмеження повноважень представника її контрагента.

3.4. Наступне схвалення юридичною особою правочину, вчиненого від її імені представником, який не мав належних повноважень, унеможлиблює визнання такого правочину недійсним (стаття 241 ЦК України). Настання передбачених цією статтею наслідків ставиться в залежність від того, чи було в подальшому схвалено правочин особою, від імені якої його вчинено; тому господарський суд повинен у розгляді відповідної справи з'ясувати пов'язані з цим обставини. Доказами такого схвалення можуть бути відповідне письмове звернення уповноваженого органу (посадової особи) такої юридичної особи до другої сторони правочину чи до її представника (лист, телефонограма, телеграма, телетайпограма тощо) або вчинення зазначеним органом (посадовою особою) дій, які свідчать про схвалення правочину (прийняття його

виконання, здійснення платежу другій стороні, підписання товаророзпорядчих документів і т. ін.). Наведене стосується й тих випадків, коли правочин вчинений не представником юридичної особи з перевищенням повноважень, а особою, яка взагалі не мала повноважень щодо вчинення даного правочину.

Якщо керівник відособленого підрозділу юридичної особи мав відповідні повноваження, але у правочині помилково відсутні вказівки на те, що її укладено від імені юридичної особи, то ця обставина також не може бути підставою для визнання правочину недійсним. У таких випадках правочин слід вважати вчиненим від імені юридичної особи.

3.5. Відповідно до пункту «і» частини п'ятої статті 41 і статті 59 Закону України «Про господарські товариства» до компетенції загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю віднесено затвердження договорів, укладених на суму, що перевищує вказану в статуті товариства.

Цими нормами передбачено не укладення договорів, а їх затвердження. Тому якщо господарським судом буде з'ясовано, що статутом товариства з обмеженою відповідальністю право виконавчого органу цього товариства на укладення договору не обмежено, тобто такий орган уклав договір без порушення наданих йому повноважень, то сам лише факт незатвердження договору після його підписання не може бути підставою для визнання договору недійсним.

Відповідно до пункту 22 частини другої статті 33 Закону України «Про акціонерні товариства» до виключної компетенції загальних зборів акціонерного товариства належить прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства. Тому вчинення значного правочину виконавчим органом товариства за відсутності такого рішення є підставою для визнання його недійсним, якщо правочин не було схвалено в подальшому загальними зборами акціонерного товариства (стаття 241 ЦК України).

3.6. Правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), за змістом частини першої статті 227 ЦК України є оспорюваним.

Ліцензія є необхідною для здійснення деяких видів господарської діяльності, зазначених у статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», а також у випадках, визначених законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» тощо.

Правочин вважається вчиненим без ліцензії, якщо на час такого вчинення останню не отримано, або строк її дії закінчився, або ліцензію анульовано (відкликано), або її дію зупинено у передбачених законом випадках. При цьому не має значення, з яких причин була відсутня ліцензія, а також чи знала або повинна була знати про це інша сторона правочину. У разі коли на момент вчинення правочину юридична особа не мала ліцензії, а на час, коли правочин був виконаний або мав бути виконаний, вона ліцензію отримала, підстави для визнання правочину недійсним відсутні.

3.7. Необхідною умовою для визнання господарського договору недійсним як такого, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства (частина перша статті 207 ГК України), є наявність наміру хоча б у однієї з сторін щодо настання відповідних наслідків.

До господарських договорів, що підпадають під ознаки відповідної норми, слід відносити ті, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави і суспільства і спрямовані, зокрема, на:

використання всупереч законів державної або комунальної власності;

незаконне заволодіння, користування, розпорядження (в тому числі відчуження) об'єктами права власності українського народу — землею як основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, її надрами, іншими природними ресурсами (статті 14, 15 Конституції України);

відчуження викраденого майна;

виробництво і відчуження певних об'єктів, вилучених або обмежених у цивільному обігу (відповідні види зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, іншої продукції, що має властивості, небезпечні для життя та здоров'я громадян, тощо);

виготовлення і поширення літератури та іншої продукції, що пропагує війну, національну, расову чи релігійну ворожнечу;

приховування від оподаткування доходів, інше ухилення від сплати податків;

виготовлення чи збут підробних документів і цінних паперів;

незаконне вивезення за кордон валютних коштів, матеріальних чи культурних цінностей;

використання власного майна на шкоду інтересам суспільства, правам, свободі і гідності громадян.

Для прийняття рішення зі спору необхідно встановлювати, у чому конкретно полягала завідомо суперечна інтересам держави і суспільства мета укладення господарського договору, якою із сторін і якою мірою виконано зобов'язання, а також наявність наміру у кожної із сторін.

Наявність такого наміру у сторін (сторони) означає, що вони (вона), виходячи з обставин справи, усвідомлювали або повинні були усвідомлювати протиправність укладеного договору і суперечність його мети інтересам держави і суспільства та прагнули або свідомо допускали настання протиправних наслідків. Намір юридичної особи визначається як намір тієї посадової або іншої фізичної особи, яка підписала договір, маючи на це належні повноваження. За відсутності останніх наявність наміру у юридичної особи не може вважатися встановленою.

За змістом частини першої статті 208 ГК України стягнення в дохід держави одержаного чи належного за зобов'язанням здійснюється лише в тих випадках, коли завідомо суперечний інтересам держави і суспільства господарський договір був повністю або частково виконаний хоча б однією з сторін. Якщо за наявності наміру сторін договір не був виконаний, він визнається недійсним без засто-

сування наслідків, передбачених цією статтею.

3.8. Цивільна правоздатність юридичної особи, за загальним правилом, є універсальною, тобто відповідна особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (частина перша статті 91 ЦК України), а відтак вправі вчиняти будь-які не заборонені законом правочини. Тому сама лише відсутність у статутних документах чи в положеннях, якими регулюється діяльність, зокрема, суб'єктів господарювання, записів щодо можливості здійснення ними певної діяльності та, відповідно, вчинення тих чи інших правочинів не тягне за собою визнання таких правочинів за їх участю недійсними.

Винятки із зазначеного правила встановлюються законом.

Так, статтею 86 названого Кодексу передбачено, що непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян, включаючи релігійні організації, профспілки тощо) можуть поряд із своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність за умов, що інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Отже, недодержання зазначених умов при вчиненні непідприємницьким товариством правочину є підставою для визнання останнього недійсним.

Здійснення певних видів підприємницької діяльності потребує відповідного ліцензування (див. також підпункт 3.6 пункту 3 цієї постанови).

3.9. За змістом статті 229 ЦК України правочин, вчинений під впливом помилки, є оспорюваним.

Під помилкою слід розуміти таке неправильне сприйняття стороною правочину предмета чи інших істотних умов останнього, що вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна вважати, що правочин не було б вчинено. Помилка повинна мати істотне значення, зачіпати природу правочину або такі якості його предмета, які значно знижують можливість його використання за призначенням. При цьому істотною вважається така помилка, наслідки якої неможливо усунути або їх усунення вима-

гає значних витрат від особи, що помилилася, — з урахуванням її майнового становища, характеру діяльності тощо. Обставини, з приводу яких помилилася особа, мають бути наявними на час вчинення правочину.

Обов'язок доведення відповідних обставин покладається на позивача.

Не вважається помилкою щодо якості продукції (товару, іншого майна) неможливість її використання або утруднення в її використанні, які сталися після виконання хоча б однією з сторін зобов'язань, що виникли з правочину, і не пов'язані з поведінкою іншої сторони правочину. Не має правового значення помилка у мотивах правочину (тобто в обставинах, у зв'язку з якими особа вчиняє правочин) або незнання стороною правочину норм законодавства.

3.10. У вирішенні спорів про визнання правочинів недійсними на підставі статей 230—233 ЦК України господарські суди повинні мати на увазі, що відповідні вимоги можуть бути задоволені за умови доведеності позивачем фактів обману, насильства, погрози, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, тяжких обставин і наявності їх безпосереднього зв'язку з волевиявленням другої сторони щодо вчинення правочину.

Під обманом слід розуміти умисне введення в оману представника підприємства, установи, організації або фізичної особи, що вчинила правочин, шляхом повідомлення відомостей, які не відповідають дійсності, або замовчування обставин, що мали істотне значення для правочину (наприклад, ненадання технічної чи іншої документації, в якій описуються властивості речі).

Під насильством розуміється фізичний або психологічний вплив на особу, представника сторони правочину або його близьких з метою спонукання його до вчинення правочину.

Зловмисна домовленість — це умисна змова представника однієї сторони правочину з другою стороною, внаслідок чого настають несприятливі наслідки для особи, від імені якої вчинено правочин. У визнанні правочину недійсним з відповідної підстави доведенню підлягає не наявність волі довірителя на вчинення

правочину, а існування умислу представника, який усвідомлює факт вчинення правочину всупереч інтересам довірителя, передбачає настання невігідних для останнього наслідків та бажає чи свідомо допускає їх настання. Наслідком такого визнання, крім загальних наслідків, визначених статтею 216 ЦК України, є виникнення у довірителя права вимагати від свого представника і другої сторони, зокрема солідарного відшкодування збитків. При цьому представником не може вважатися орган юридичної особи, в тому числі її керівник, навіть якщо він діяв всупереч інтересам цієї особи: представництво в даному разі визначається за правилами глави 17 названого Кодексу.

Ознаками правочину, що підпадає під дію статті 233 ЦК України, є вчинення особою правочину на вкрай невігідних для себе умовах (зокрема реалізації за низьку оплату майна, що має значну цінність), під впливом тяжкої для неї обставини (наприклад, під загрозою банкруства) і добровільно, тобто за відсутності насильства, обману чи помилки, можливо, навіть з ініціативи самого позивача. Доведення того, що за відсутності тяжкої обставини правочин не було б вчинено або було б вчинено на інших умовах, покладається на позивача. Останній, крім повернення йому одержаного другою стороною, вправі вимагати відшкодування йому завданих збитків і моральної шкоди стороною, яка скористалася тяжкою обставиною.

3.11. Фіктивний правочин (стаття 234 ЦК України) є недійсним незалежно від мети його укладення, оскільки сторони не мають на увазі настання правових наслідків, що породжуються відповідним правочином. Таким може бути визнаний будь-який правочин, у тому числі нотаріально посвідчений. Якщо сторонами не вчинено ніяких дій на виконання фіктивного правочину, господарський суд приймає рішення лише про визнання фіктивного правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі коли на виконання правочину було передано якесь майно, такий правочин не може розцінюватися як фіктивний. Саме лише невчинення сторонами тих чи інших дій на виконання правочину не

означає його фіктивності. Визнання фіктивного правочину недійсним потребує встановлення господарським судом умислу його сторін.

З урахуванням того, що фіктивний правочин не спрямований на набуття, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, він не створює цивільно-правових наслідків незалежно від того, чи він був визнаний судом недійсним.

У розгляді відповідних справ суд має враховувати, що ознака фіктивності має бути притаманна діям усіх сторін правочину. Якщо хоча б одна з них намагалася досягти правового результату, то даний правочин не може визнаватися фіктивним. Позивач, який вимагає визнання правочину недійсним, повинен довести, що всі учасники правочину не мали наміру створити правові наслідки на момент його вчинення.

Встановивши у розгляді справи, що певний правочин вчинено з метою приховати інший правочин (удаваний правочин), господарський суд на підставі частини другої статті 235 ЦК України має виходити з того, що сторонами вчинено саме той правочин, який вони мали на увазі, і розглянути справу по суті із застосуванням правил, що регулюють цей останній правочин. Якщо він суперечить закону, господарський суд має прийняти рішення про визнання його недійсним із застосуванням, за необхідності, відповідних правових наслідків.

3.12. У разі визнання недійсним кредитного договору, в якому виконання зобов'язання позичальника забезпечено заставою майна, а також у разі визнання недійсним договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, господарським судом застосовуються наслідки недійсності відповідного договору, передбачені статтею 1057¹ ЦК України, в тому числі у вигляді накладення арешту на майно, яке було предметом застави, за відповідною заявою кредитодавця; за змістом приписів статті 1057¹ ЦК України господарський суд зобов'язаний вирішувати питання щодо накладення арешту на майно у випадках, передбачених частинами другою і п'ятою цієї статті. При цьому не має значення, з яких причин (підстав) договір

визнається недійсним. Як накладення зазначеного арешту, так і його зняття здійснюється ухвалою господарського суду, винесеною згідно з частиною третьою статті 86 ГПК. Можливість оскарження відповідних ухвал окремо від рішення суду ГПК не передбачена.

3.13. За змістом положень Закону України «Про виконавче провадження» та Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої Міністерством юстиції України від 15.12.1999 р. № 74/5, державний виконавець здійснює підготовчі дії з метою проведення прилюдних торгів, а самі прилюдні торги з реалізації майна проводяться спеціалізованими організаціями, з якими Державною виконавчою службою укладається відповідний договір (пункт 5.11 названої Інструкції). З урахуванням правової процедури реалізації майна на прилюдних торгах, яка полягає в продажу майна, тобто в забезпеченні переходу права власності на майно боржника, на яке звернуто стягнення, до покупця — учасника прилюдних торгів, та особливостей, передбачених законодавством щодо проведення прилюдних торгів, у тому числі складання за результатами їх проведення акта про проведення прилюдних торгів, слід мати на увазі, що складання такого акта є оформленням договірних відносин купівлі-продажу майна на прилюдних торгах, а відтак є правочином, який може визнаватися недійсним у судовому порядку. Предметом спору може бути як протокол відповідних торгів із зазначенням сторін та істотних умов, так і договір купівлі-продажу, якщо він укладався. При цьому неоскарження позивачем у порядку статті 121² ГПК дій або бездіяльності органу Державної виконавчої служби під час виконання судового рішення не є підставою для відмови в задоволенні позовних вимог про визнання прилюдних торгів недійсними.

3.14. Саме лише визнання господарським судом недійсними установчих документів юридичної особи, а також прийняття господарським судом рішення про ліквідацію юридичної особи чи про скасування державної реєстрації не є підставою для того, щоб вважати недійсними правочини, вчинені такою юридичною особою з іншими особами до мо-

менту виключення її з державного реєстру. Проте у разі визнання у встановленому порядку недійсними установчих документів юридичної особи або скасування її державної реєстрації у зв'язку із здійсненням відповідної реєстрації на підставі загубленого документа, що посвідчує особу, або ж підставну особу — засновника юридичної особи та за наявності інших обставин, які свідчать про вчинення правочинів, що є предметом спору, з метою, звідомо суперечною інтересам держави і суспільства, укладені такою юридичною особою господарські зобов'язання мають визнаватися недійсними згідно з частиною першою статті 207 ГК України незалежно від часу їх укладення.

Якщо у встановленому порядку буде з'ясовано, що господарський договір укладено юридичною особою з метою ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів або для легалізації коштів, набутих злочинним шляхом, суд має визнавати такі господарські зобов'язання недійсними за ознаками частини першої статті 207 ГК України.

3.15. У силу припису частини другої статті 548 ЦК України визнання правочину недійсним тягне за собою наслідки у вигляді визнання недійсними правочинів, спрямованих на забезпечення виконання зобов'язання, яке виникає з цього правочину, навіть якщо самі по собі вони відповідають вимогам закону. Виняток становить гарантія, оскільки згідно зі статтею 562 названого Кодексу вона не залежить від основного зобов'язання.

***

4. Визнати таким, що втратило чинність, роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 12.03.1999 р. № 02-5/111 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними» (з подальшими змінами і доповненнями).

5. Підпункт 20.5 пункту 20 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 р. № 10 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» викласти у такій редакції:

«20.5. У питаннях визначення підвідомчості і підсудності прав зі спорів про визнання правочинів (господарських договорів) недійсними господарським судам слід враховувати викладене в пункті 1 по-

станови Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними».

Голова Вищого господарського суду України

В. Татков

Секретар Пленуму Вищого господарського суду України

Г. Кравчук